

njihovo duhovščino, ki je pripomogla celó z denarno žrtvo k osnovi šol, mej tem ko na Kranjskem o tem ni ne duha ne sluha. Izrazila je upanje, da škof ne bode oviral več šol, ampak se s krepkim sodelovanjem prizadeval odvrniti od sebe pravično jezo cesaričino, ki si jo nakoplje na glavo vsak, brez ozira na osebo, kdor se ne zmeni za izvrševanje cesarskih ukazov.¹⁸⁾

A še po tem jako nemilostnemu listu se škof ni mogel sprijazniti z novo šolo. Še isto leto 1776. naročil se je (bržkone Kumerdeju) prevod saganskega evangelija, a mesto njega prevzel je delo Loški administrator grof Edling. Že je prevod dovršil, ko poprosi škof cesarico, naj bi se to delo njemu prepustilo. Cesarica pritrdila je tej prošnji 14. novembra 1777., da ne bi škofa, užé sedaj nasprotnika, storila šoli še bolj neprijaznega. Edling moral je prevod zase pridržati. A zastoj se je čakalo na škofov prevod. Dne 3. aprila, torej skoro pet mesecev zatem, podrezala je cesarica škofa, ki je prosil še tri mesece odloga. Lehko je bila za blagor svojih podanikov vneta cesarica razburjena. Dala je povelje, naj se Edlingov katekizem tiska. (Dalje prih.)

Knjiga Slovénka

v
dobah XVI. XVII veka.

Cojz, Valvasor bila

Sta Laha obá:

Italjo pustila,

Iména sladka! Kr. Čb. II.

Pisal je Valvasor v smislu tedanje dobe latinski in nemški, vendar s peresom domoljubnim, vzlasti kranjskim, torej ga prištevamo med pisatelje domače. — „Er war ein trefflich gebildeter, aufgeklärter, sehr patriotisch gesinnter Mann, der zwar nichts in windischer Sprache herausgegeben, aber doch durch seine reichhaltigen Werke ..., die er mit Aufopferung seiner ganzen Thätigkeit und seines Vermögens zu Stande brachte, auf bleibenden Dank seiner windischen Landsleute vollgiltigen Anspruch hat. Indess führt er die Benennungen der Dörfer und einiger Krain eigenthümlicher Gegenstände auch in windischer Sprache an. Valvafor, sagt Wachler (Hist. Forst. II. 1125), ist klassisch als Sittenmaler; für die neuere Geschichte und noch mehr für Ortskunde kann er nicht entbehrt werden (P. J. Šafarik pg. 20)“.

— Pobirali so tudi iz njega naslednji pisatelji, vzlasti povestničarji in pesniki, na pr.: P. Marko (v. Bibliotheca Carnioliae), Linhart, Vodnik, Prešern (v. Kerst per Savici), Koseski (Slovenja), Hitzinger (Turjaški Hervard cf. Jezičn. XII. Novic. 1875), Tomšič (Boj pri Vudački [Jezičn. XIX]), Svetličič (Erazem Ravbar) itd. — Čislali so Valvasorja prej; čislajo ga mnogo bolje sedaj, kar je vrli J. Krajec napravil novo, krasno izdajo njegovo v prvotni obliki — čast in hvala mu bodi zato! — z dvema podučnima spiskoma P. v. Radicsa — pod naslovom: „Die Ehre des Herzogthums Krain von Johanu Weichard Freiherrn von Valvasor. Rudolfswerth 1877—79“.

Valvasor ali Valvazor je iskreno v dejanji spolnoval naše sedanje priljubljeno geslo: Vse za vero, dom, cesarja! — Spolnuje se, vzlasti po novi izdaji, kar je napisal na drugem listu v sliki (Austria — Carniola): Carnia fida Deo Carnia fida Duci — His formis lustrata novis patet orbe videnda. — Spolnuje se tudi, kar je pripisal na koncu v sliki zvonu s kladvom — o slavi njegovi: Dat pulsata sonem. — In kdor prav prebira to véliko delo, spolnuje se mu pa tudi napis njegov: Dulcis ex labore fructus.

¹⁸⁾ Ibid. 390.

„Valvazor z ozirom na Slovanstvo“ — to je sestavil P. pl. Radics v Letopisu Matice Slovenske l. 1877 str. 251—323, kjer se razkazujejo v razdelkih na pr.: „Imena dežele. Prebivalci. Slovenski jezik. Vera. Običaji slovenskega ljudstva. Narodna nošnja. Narodne stvari iz zgodovine. Narodno plemstvo. Narodni umetelniki in pisatelji“. — Po vsem tem so še vedno resnične Bleiweisove besede, da neprecenljiv zaklad nakupičen leži v knjigah Valvazorjevih, in le čaka domorodcev, da bi ga vzdignili tudi v domačem jeziku!

Valvasor se je čiste slovenščine sicer zavedal (v knj. VI. str. 276); sam pa je znal in pisal le krajnsščino (krajnsko špraho), kakor jo je slišal tu in tam med narodom, pa po mestih in gradeh iz ust potujčenih ljudi. V dokaz naj tukaj služijo popolnoma v njegovem črkopisji na pr.:

1. Nektera imena: Gôrenska, Dalenska Stran; Metlishske Krai; Ta snotraïne deu nakrasso jenu napiuke; Istrianske Krai. Lublana. Mallalablanceza a. Gradascziza. Pouhuugradez. Radoulza. Velessale. Krainiskagora. Nadougem (Längenfeld). Mengusck. Blagouza (Glogobiz). Terschishka Wisterza (Bisterza, Bistriza). Tschembschenig. Uou-tschiepotok (Wolffspüchl). Ubledo. Uletye. Ustange. Useuzach. S. Yur (S. Jörgen). Sorskupule. Sentierneisku pule. Teryak (Aursperg). Sreiberske turn (Thurn am Hart). Sateiska, Usateske (Ainödt). Bella Zierku. Per Sveti Alene. Per Nouomesto. Chotschevie. Grosuplizcheza. Uelike ribenske vvorst. Per sentianscho. Ullugatzo. Yderscheza. Stara uipaua. Utschka. Zizche (Tschitschen). Kraschauze (Karstner) itd. itd.

2. Ozha nafh (VI. str. 274. 275 ponatisnjen: Latine. Cyrilicae. Bulgarice. Dalmatice. Croatice. Slavonice. Bohemice. Polonice. Vandalice. Lufatice. Moscovitice. Carniolice. Novazemblice. Walachice) Carnioliaè: Ozha nafh kir fi unebéfiš pofuezhénu bodi jimé tvoje pridik'nam krajlestvu tvoje s'idife volja tvoja kakòr nanebi taku nafemli kruh nafh v'fakdaninji daj nam danes jnu odpusti nam dulce nafhe kakòr tudi mi odpuštimo dulshnikom nafhim jnu neupelaj nafs v' ifkufhno tamazh relhi nafs od slega Amen.

3. Uskokov ali Staravercov (VII. str. 491. Walachen. Schismatici. Popo — Ptaff. Coluger — Münch) Molitev o velicijah praznikov zjutraj . . † Imeni Ozha (Ozcha) † Sina † Yduha Suetega. Amen. Otaznash, na nebi sidish, pausod vidish, tzha se godi, poshli nam Petra y Paula, tzha ty dobry meshy tshine, pri tom hozhemo byti. Amen.

Zvečer: Hodimo spat, boga suat, usako nozh na po mozh trubi trubisaua boshia krail nebesky is neba yde, use suetze sabuody, tamodoly napodoly, kir auzhary auze paso, auze boga nespornashe, boile se vm naroditi, kakor pekle prebiuati, tushnu pismu prepisati. alleluja, alleluja! pomosi nam ta sueta nedeyle, nu sueti iuray oroshnik, kir nam prauy praui pot, poseteni trauizi, k'eni uodi toplici, kir diua Maria bele roke umiua, zherna ozhy spyra, greshne dushe napaya.

4. Zashtitno voshejne te Krajske deshele (»Jozef Zizenčelli, ein Edelmann aus Krain, der P. Marcus Sisenhal nannt, ist uns blos als Vf. eines krainischen, dem Werke Valvasor's vorgesetzten Gedichtes bekannt. Unter den daselbst vorkommenden Gedichten ist auch ein kroatisches und ein dalmatisches von Paul Ritter alias Vitezović cf. Šafarik. pg. 20) v prvotnem črkopisji:

Zashtitno voshejne te Krajske deshele

k' letém usèh hyale urednem bukvam

Krajskiga popisaažna visoku slahtnu

rojeniga, gospuda

Janesa Bajkarta Valvasorja,

Frajerja is mudje inu saverha, Gospuda u' Bogensperko, ino u' dolejnskem Kraje te Krajske deshele peshizeskèga Kapitana, inu tovarsha angèlèshkega Krajla tovarshtha.

Je pèrshèn enkrat tajste dan
 s' tulikèm proshnam pèrpelàn.
 O srezhne dan? O srezhna luzh?
 Katera imash tok veliko muzh,
 de te bukve pèrpelash,
 nèm to pravo luzh podash.
 Vj bukve tudi srezhne ste,
 sakaj vj mene resvetlite,
 inn stèrte, de moje imc
 zev svet zèlo dobru ve.
 Kokèr to sonze s'jutèrnu
 lepshe stane, inn mladu.
 Nezh inn nemore skodvati,
 oku je lih moglu prehjvati
 sa murjam delezh pokopano,
 inn s' temnicam obdano.
 U glihe vjshe jest gore grem,
 lepu svetiti pèrzhnem.
 O srezhne dan? ke mene resvetish,
 moje tèmnice pogebish.

Vj bukve pomagaste,
 inn pomozh perdaste
 skusi vezheniga Gospuda
 Valvasorja, kir da,
 de jest ta velik svet
 resvetiti morem sazhet.
 Vj mene mozhnu hvalite,
 moj glas povsod restresite.
 Kateri te hvale bode brav,
 te besede bode prebrav:
 O srezhna Krajnska semla,
 katera tuliku hvale pèrjemla
 od soih senov, katere je s'rodila,
 inn taku vèsoku vèzhila.
 Srezhna mate stakèm sadu,
 kir je pèrneslo tvoje telu.
 Bukve tèdaj pojte,
 na usem svetu stojte.
 Po n' sè deshelah letite,
 inn moju zhast donesite. *Joahel Simentelhelli.*

Kolike pomembe je Valvasor Slovencem sploh, o tem sprèčuje Dr. J. Zupan v Kr. Čbelic. I. str. 72. 73 na pr.:

Baron Valvazor.

Za Krajno premožen,
 Za Krajno učèn,
 Za Krajno ubožen,
 Za Krajno rojen.
 Kar Gerki so znali,
 Kar Lahi od njé,
 Kar drugi pisali,
 Vse Valvazor vé.
 Arhive preiše,
 Netrudn za nas,
 Nam bere, nam piše,
 Da grade, da čas,

Katera dežela
 Ma veči možé?
 Prek morja, Ijubela
 Gre njega imé.
 Učenim Londork
 Je Valvazor znan,
 Častili barona,
 V njih družbo bil djan.
 Čast Krajne on trohi
 Po svetu okrog:
 Čast njemu n grobi,
 Bod' hvaljen za-nj Bóg!

Spomenik na grobu postavili so mu prijatelji iz Ljubljane in besede na njem — kratke pa pomenite — sestavil je povestničar sloveči J. G. Thalnitscher (Dolničar) v. Thalberg, ki se glasijo:

D. O.

Joanni Waichardo Valvasorio

Labaco Oriundo

Incliti Ducatus Carnioliae

Cosmographo

Regiae Societatis Angliae Academico

Antiquitatum Studio Nulli Secundo

Qui

Domestica Mosis

Amica Pietati

Bellica Literis

Adjunxerat

Ob
 Undique Strenue Gesta
 Facundum Hoc Ad Posteror
 Monumentum
 S. P. Q. L.
 Poni Curavit
 III Id. Decemb. MDCXCIII.

Opis Krškega okrajnega glavarstva.

I. L.

(Dalje.)

Leskovec.

Ako potujemo od mesta Krškega po okrajni cesti proti jugovzhodu, odprè se nam lepa Krška ravnina. Cesta deli se nam že kacic 15 minut hodá v občinsko cesto, peljajočo proti jugozapadu. Po slednji se podavši, dospemo v malih trenotkih do dekanijske cerkve in vasi Leskovec. Župnija Leskovec je ena največjih na Kranjskem, šteje 6727 prebivalcev, ter jo omeja na severni in vzhodni strani Sava, na jugu Krka, proti zapadu pa se dotika župnije Raške in sv. Duške. Vas je precej velika, šteje 112 največ lesenih hiš in do 600 prebivalcev. Na holmu stoji velika cerkev z visokim stolpom, posvečena Materi božji sedem žalosti. Okrog cerkve se razprostira prejšnje pokopališče, obdano z visokim zidom. Na kraji, kjer stoji zdaj cerkev, bila je v starodavnih časih le mala kapelica, zoveča se „Naša ljuba Mati na jezeru“. Po srečni zmagi zoper Turke postavili so tu naši pradedi leta 1550. zdanjo v gotiškem slogu sezidano cerkev, s tremi altarji, h kojimi se je po dozidanji kapele po Turjaškem grofu Herbardu v letu 1668. pridružil še četrti altar sv. Roženkranca. Proti jugu stoji cerkev sv. Ane, kjer je vsako leto velik sejem in božja pot. Prvi župnik bil je tu v letu 1274. z imenom Bertoldus. Sedež dekanov je bil do leta 1833. v Krškem. Po dozidanji župljanske hiše l. 1831. preselil se je dekan iz Krškega, ter ima še dosihdob tu svoj sedež. Razen dekana ima župnija še tri duhovne pomočnike, mej kojimi je eden mestni vikar v Krškem. Šolo oskrbovala je do leta 1812. duhovščina. V letu 1812. najeli so si vaščani neko pritlično, leseno sobo, ter je v njej mladino poučeval orglar Anton Vrezec (Vresitz). V šolo je takrat hodilo 25 — 40 otrok, in poučevalo se je največ v nemščini. Leta 1863. sezidali so zdanjo šolo, katero so leta 1875. razširili v dvo- in leta 1876. v trirazrednico. Za šolo ugodne mladine šteje cela župnija nad 600, a zaradi oddaljenja sel jih od teh v šolo hodi le kacic 250 otrok.

Hribov, stegajočih se od vzhoda proti zapadu je mnogo, ter so vsi obraščeni z vinsko trto; po njih se prideluje naj boljši Dolenjec. Tu so Tršlavec, Golèk, Gora sv. Lorenca, Libelj, Selška gora, Brezovska gora, Reber, Nemška gora, Križe in Drenovice, na katerih raste najboljše in najslavnejše dolenjsko vino. Proti jugu se razprostira lepo polje, segajoče do Gorjancev, pod katerimi se vijeti Sava in Krka. V župniji je le nekaj neznatnih studencev in potokov, kakor: Šlapovec, izvirajoč v Čretežu, teče proti vzhodu ter se izliva v Savo. Tršlavec priteče iz grajskega ribnika, goni mlin na eno kolo ter tekoč skozi Leskovec po polji skoraj usahne; pri večjem nalivu pa si napravi pot v Savo. Od severa proti jugu tečeta Čerink in Selček skozi Selce ter združena napravita potok „Velikovašica“, katera teče skozi Velikovas, Gržecovas in Malipodlog ter se izliva v Krakovem lesovji, kot levi pritok v Senušico. Senušica, narastla iz studencev, Drenovic, Reber, Osrednik, Dule in Kačke, teče skozi Senuše in Krakovo

Ob
 Undique Strenue Gesta
 Facundum Hoc Ad Posteror
 Monumentum
 S. P. Q. L.
 Poni Curavit
 III Id. Decemb. MDCXCIII.

Opis Krškega okrajnega glavarstva.

I. L.

(Dalje.)

Leskovec.

Ako potujemo od mesta Krškega po okrajni cesti proti jugovzhodu, odprè se nam lepa Krška ravnina. Cesta deli se nam že kacic 15 minut hodá v občinsko cesto, peljajočo proti jugozapadu. Po slednji se podavši, dospemo v malih trenotkih do dekanijske cerkve in vasi Leskovec. Župnija Leskovec je ena največjih na Kranjskem, šteje 6727 prebivalcev, ter jo omeja na severni in vzhodni strani Sava, na jugu Krka, proti zapadu pa se dotika župnije Raške in sv. Duške. Vas je precej velika, šteje 112 največ lesenih hiš in do 600 prebivalcev. Na holmu stoji velika cerkev z visokim stolpom, posvečena Materi božji sedem žalosti. Okrog cerkve se razprostira prejšnje pokopališče, obdano z visokim zidom. Na kraji, kjer stoji zdaj cerkev, bila je v starodavnih časih le mala kapelica, zoveča se „Naša ljuba Mati na jezeru“. Po srečni zmagi zoper Turke postavili so tu naši pradedi leta 1550. zdanjo v gotiškem slogu sezidano cerkev, s tremi altarji, h kojimi se je po dozidani kapele po Turjaškem grofu Herbardu v letu 1668. pridružil še četrti altar sv. Roženkranca. Proti jugu stoji cerkev sv. Ane, kjer je vsako leto velik sejem in božja pot. Prvi župnik bil je tu v letu 1274. z imenom Bertoldus. Sedež dekanov je bil do leta 1833. v Krškem. Po dozidani župljanske hiše l. 1831. preselil se je dekan iz Krškega, ter ima še dosihdob tu svoj sedež. Razen dekana ima župnija še tri duhovne pomočnike, mej kojimi je eden mestni vikar v Krškem. Šolo oskrbovala je do leta 1812. duhovščina. V letu 1812. najeli so si vaščani neko pritlično, leseno sobo, ter je v njej mladino poučeval orglar Anton Vrezec (Vresitz). V šolo je takrat hodilo 25 — 40 otrok, in poučevalo se je največ v nemščini. Leta 1863. sezidali so zdanjo šolo, katero so leta 1875. razširili v dvo- in leta 1876. v trirazrednico. Za šolo ugodne mladine šteje cela župnija nad 600, a zaradi oddaljenja sel jih od teh v šolo hodi le kacic 250 otrok.

Hribov, stegajočih se od vzhoda proti zapadu je mnogo, ter so vsi obraščeni z vinsko trto; po njih se prideluje naj boljši Dolenjec. Tu so Tršlavec, Golèk, Gora sv. Lorenca, Libelj, Selška gora, Brezovska gora, Reber, Nemška gora, Križe in Drenovice, na katerih raste najboljše in najslavnejše dolenjsko vino. Proti jugu se razprostira lepo polje, segajoče do Gorjancev, pod katerimi se vijeti Sava in Krka. V župniji je le nekaj neznatnih studencev in potokov, kakor: Šlapovec, izvirajoč v Čretežu, teče proti vzhodu ter se izliva v Savo. Tršlavec priteče iz grajskega ribnika, goni mlin na eno kolo ter tekoč skozi Leskovec po polji skoraj usahne; pri večjem nalivu pa si napravi pot v Savo. Od severa proti jugu tečeta Čerink in Selček skozi Selce ter združena napravita potok „Velikovašica“, katera teče skozi Velikovas, Gržecovas in Malipodlog ter se izliva v Krakovem lesovji, kot levi pritok v Senušico. Senušica, narastla iz studencev, Drenovic, Reber, Osrednik, Dule in Kačke, teče skozi Senuše in Krakovo

lesovje, goni nekaj mlinov ter se združena z levim dotokom Lokavcem, kateri meji Leskovško župo od Raške, izliva blizu Kostanjevice v Krko. Razen teh studencev se nahaja po močvirnatih krajih, kakor na Jelšah, Velikivasi še nekaj stoječih voda, katere bi ugajale ribnikom, pa se v njih živina napaja in perutnina redi. Zaradi pomanjkanja travnikov je živinoreja prav na nizki stopinji, tedaj tudi poljedelstvo slabo. Vinogradi so še v precej dobrem stanu, ter prinašajo revnim hribovcem v dobrih letinah toliko novcev, da si zbog pomanjkanja njiv lahko v bližnjih Brežicah nakupijo potrebnega žita. Razen Krakovega lesovja, spadajoče večjidel Kostanjeviškej in Auerspergovej graščini, nij gozdov skoraj nič in še ti so v prav slabem stanju. Dovaža se les za kurjavo po visokej ceni iz Gorjancev. Kjer pa poljedelstvo hira, tam o blagostanji govorjenja nij. Tedaj je ljudstvo, posebno hribovsko, zelo revno in njih posestva gredo po oderuških rokah dan za dnevom mnogobrojno na boben. Ker je bilo ljudstvo toliko časa s tlako in desetino od grajščakov tlačeno, ker se po dobljenej kmetskej prostosti še nij misel na pravo varičnost v ljudstvu utrdila, ampak še vedno stari rek živi: „Kar z gobcem zgrabim, to je moje“, in ker toliko mladeži zbog pomanjkanja šol brez uka raste; zato je tod domá še surovost in o pravi omiki in blagostanji ni govora še. Da se bode ljudstvo likalo, treba mu bode dati prilike to je stvariti šole po obširni župnini. — Vasi šteje občina veliko; tù naj sledé one, ki so vsolane: *a)* Leskovec. V obližji je lep grad, grofov Turjaških z imenom Thurnamhart ali Srajbarski turn. Tù je bila v prejšnjih časih sodnija. V obližji gradu stoji prekrasen mauzulej (grobišče), v kojem počiva imenitni nemški pesnik Anastazij Grün ali Anton grof Auersperg s svojo soprogo in sinom. Thurnamhart nij prvotno imé gradu, ampak pod tem imenom stal je stari grad nad sv. Križem, zdaj razvalina. *b)* Osredek, *c)* Loke, *d)* Valovnik, *e)* Golek, *f)* Šelec, *g)* Libelj, *h)* Brezje, *i)* Žadovinec, *j)* Veniše (tù je bila po poprejšnjih časih cerkev sv. Urbana, zdaj razvalina). *k)* Gorenjavas, *l)* Velikavas s cerkvijo sv. Martina. Tù je grad Velikavaški, zdaj v likvidaciji, a poprej posestvo Turjaških grofov, v kojem je bil leta 1829. od 13 bosniških roparjev grof napaden in ranjen. *m)* Drnovo, zdaj vas a v starodavnih časih mogočno rimsko mesto Noviodunum*), tù je cerkev sv. Janeza. Tù se je izkopalo in se še dobí marsikak starinski spominek, razni denarji z nadpisi in s podobami rimskih cesarjev. Lep marmornast steber, tù izkopan, še zdaj kot leca kinča Leskovško cerkev. *n)* Brege. Razen šolske občine so še vasi: *a)* Gora sv. Lorenca, vas in cerkev. *b)* Straža sv. Lorenca, *c)* Strmo rebro, *d)* Dunaj, *e)* Mladevine, *f)* Senožete, *g)* Dole, *h)* Kobile, *i)* Ivanjidol, *j)* Nemška vas z gradom enacega imena in s cerkvijo sv. Štefana. *k)* Senuše s cerkvijo sv. Lucije, *l)* Drenovec, *m)* Brezovska gora, *n)* Dedni vrh, *o)* Straža s cerkvijo sv. Valentina, *p)* Dolenje, *r)* Mali podlog, *s)* Veliki podlog, *t)* Gržeča vas, v sredi treh vasi cerkev sv. Nikolaja na polji, *u)* Kalce, *v)* Naklo, *z)* Malomraševo, *ž)* Brod, *q)* Pristava, *w)* Jelše, *x)* Gorica s cerkvijo sv. Petra in Pavla, *y)* Vihre s cerkvijo sv. Urha, *A)* Mrtvice.

Iz navedenega je razvidno, koliko mladine doraste brez uka, in smelo se trdi, da čez dve tretjini ljudstva čitati ne zna. O ustanovljenji šol se je že večkrat razpravljalo, a ljudstvo, za šolo malo vneto in boječe se novih doklad, se temu predlogu vedno upira.

Da se je v Leskovcu leta 1863. nova šola sezidala, zoper koje se je ljudstvo tudi upiralo, gre vsa hvala neutrudljivemu in za šolo zelo vnetemu zlatomašniku, dekanu in častnemu korarju Eduardu Polaku, vitezu Fr. Jožefovega reda in udu c. kr. šol. sveta i. t. d., kateri kot duhovni pastir in kot vnet šolnik tù že nad 26 let plodonosno deluje.

(Dalje prihodnjič.)

*) Ostanke tega velikega mesta so se že več stoletij izkopavali in na vse strani po svetu razpošiljali; dobivajo jih kmetje tudi dandanašnji še mnogo. Naj šolski otroci vse take starinske reči nabirajo in v šolo pokazat prinesó.